

життя подолян, національної освіти, передусім українізації та реорганізації шкіл. Останнього вимагали інтереси дітей, розвиток у них усвідомлення не тільки того, що учням потрібні знання, але й працездатності, вміння навчатись міркувати, бо тільки на цій основі можна було виховати вільну, розвинену особистість. Також розглядалися причини, напрями, зміст реформування шкільної освіти, чинники впливу, механізми проведення шкільних реформ, побудова єдиної трудової школи та інші.

Аналіз матеріалів демократичних часописів Поділля доби російсько-польсько-української війни дає змогу стверджувати: навіть у складних суспільно-політичних умовах регіональна періодика була об'єктивним джерелом пропаганди національних ідей і ефективною зброєю в боротьбі за самостійність держави, єдиним інформаційно-виховним полем, спрямованим на виборювання й утворення незалежної України. На сучасному етапі вивчення історії провінційних газет має важливе патріотичне значення, допомагає встановлювати і розвивати прогресивні традиції вітчизняної преси.

Галина Стародубець (Житомир)

**ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ «ВОРОГА НАРОДУ»
МОВНИМИ ЗАСОБАМИ ПРЕСОВИХ ВИДАНЬ
ВОЛИНИ ПОЧАТКУ 1930-х рр.**

До початку 1930-х рр. загалом було завершено формування базової конструкції сталінського тоталітарного режиму. Відтоді важливим чинником його функціонування стає пропаганда необхідності боротьби з «ворогами народу». У більшовицькій ідеології актуалізується процес демаркації, чіткого розмежування між бінарними протилежностями – герої–вороги, добро–зло, куркуль–бідний селянин, свій–чужий. Оскільки більшовицька концепція світу виключала будь-яку толерантність щодо двозначностей, у практичній площині це вилилося у перманентні «чистки» радянського суспільства від різних категорій «ворогів народу». Масові репресії стають невід'ємною складовою процесу сталінської модернізації радянської/російської імперії. Однак, саме по собі насильство (яким б не була його природа чи інтенсивність) не може забезпечити збереження і відтворення репресивного

режиму протягом тривалого часу. Для цього влада має отримати масове визнання її з боку населення, легітимацію і внутрішнє виправдання її офіційної політики. Одним із основних інструментів для реалізації такого завдання стають засоби масової інформації.

Мета роботи – охарактеризувати мовні засоби, використовувані регіональними пресовими виданнями Радянської Волині в 1930-1934 рр. для формування образу «ворогів народу».

Незважаючи на те, що в досліджуваній нами період Житомирщина була одним із епіцентрів голодомору, на сторінках регіональних газет слово «голод» жодного разу не згадується в контексті соціально-економічної катастрофи. Натомість сторінки пресових видань переповнені інформацією про складну ситуацію з виконанням плану державних податків, збору врожаю та підготовки полів до весняного (осіннього) посіву. Головною темою усіх випусків газет є питання виконання державних позик, поставок хліба державі тощо.

Особливістю тогочасної преси є малий відсоток публікацій з використанням позитивних образів. Натомість переважають «негативні персонажі» («куркулі», «зłodії колгоспного майна», «ледарі», «саботажники»), об'єднанні під збірним поняттям «вороги народу».

Сконструйований більшовицькою пропагандою образ віртуального «куркуля» (а саме він був найбільш вживаним ідеологічним конструктом), в умовах традиційно бідного волинського села використовувався аж ніяк не для позначення заможного селянина (бо їх насправді було мало). На сторінках місцевих газет зими-весни 1933 р. куркулями та їх помічниками називають бідних селян і навіть колгоспників. Основним індикатором їх ворожості було не виконання колгоспом планів задачі зерна державі.

Значну роль у конструюванні образу «ворога народу» відіграє емоційна складова. Важливим засобом впливу стало використання засобів емоційно-експресивної мови: метафор – «куркульська згряя», «куркульсько-попівська згряя»; «куркульський накоренок», «петлюрівці»; фразеологічних зворотів – «куркульські махінації», «куркульський саботаж», «опортуністичне болото»; лексики різної стилістичної забарвленості – «ледарі», «шкідники», «глитайня, яка

керує колгоспом», тощо, які поступово перетворюються у мовні штампи.

Окрім «куркуля», ярлик «ворога народу» навішується на інші категорії населення, яких влада гучно звинувачувала у провалах своїх економічних експериментів. Серед них, насамперед, виділялися представники низової або ж середньої ланки колгоспного керівництва: обліковці, бригадири, ланкові. Сталінськими пропагандистами активно застосовується мова ненависті, тобто використання текстів, які безпосередньо або ж опосередковано сприяють нагнітання соціальної/класової ворожнечі. Засобами мовної агресії влада або прямо закликає читача до агресивних дій («Розтрощити опортуністичну практику...», «Дезертирів з фронту збирання врожаю – гнати з спілкових лав» тощо), або ж збуджує у ньому почуття ненависті до тих, хто, нібито, його обкрадає, прирікаючи таким чином на бідність і голод («Де дівається хліб?», «Краде трудодні», «Кузьменко Яків краде колгоспний хліб», «Недобитка з банди Струка-Пелюри – з лав партії вигнано»).

Показово, що щораз частіше на сторінках газет з'являється не збірний образ умовного ворога, а цілком конкретний – односельчанин, сусід, під маскою добропорядності якого приховувався «опортуніст», «петлюрівець» і т. п. Методично нав'язувана більшовиками мова ворожості поступово проникає в повсякденний простір волинського села, чимраз менше зустрічаючи осуд у середовищі фізично і морально ослабленого голодом селянства. У такий спосіб відбувається легітимізація державного насилля, спроба суспільного виправдання репресій з одночасним посиленням атмосфери загальної підозрливості та страху. За допомогою викривленого інформаційного поля сталінський режим утримував українське населення в постійному стані дезорієнтованої, хаотизованої свідомості. «Ворог народу» стає апелятивним чинником, що мобілізує всіх членів спільноти до згуртування навколо більшовицької влади, яка гарантує умови безпеки та позбавлення від загрози як із зовнішнього, так і внутрішнього боків.

Підготовка статті здійснена в рамках стипендіальної програми Центру Діалогу ім. Юліуша Мєрошевського (Centrum Dialogu im. Juliusza Mieroszewskiego).